

Kulturhistorisk rapport

Kærhavegård III, Klarup

Bebyggelse fra stenalder, bronzealder og jernalder.

J.nr. ÅHM 6146

Januar og marts 2012

Ved Arkæolog Karen Povlsen

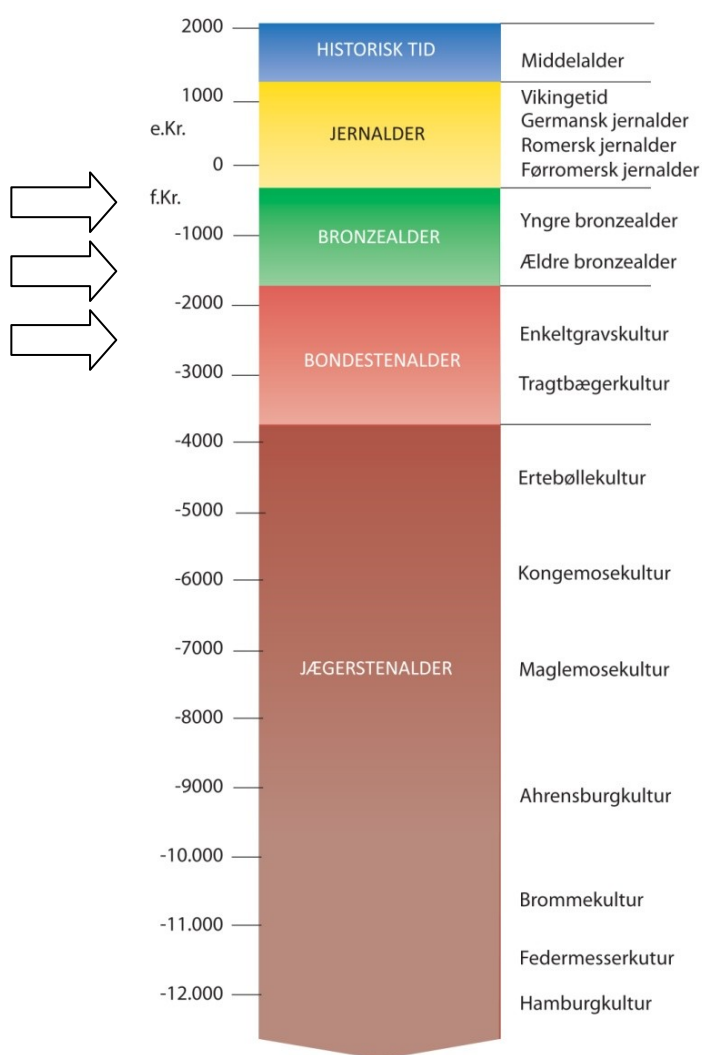
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	3
Slutningen af stenalderen / starten af bronzealderen	3
Yngre bronzealder	5
Ældre jernalder	5
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	7
Udgravningsdata.....	7

Indledning

Klarup vokser i disse år mod vest, ud på et bakkedrag kaldet Lodsholm. Fra tidligere registreringer og udgravninger kendes fortrinsvist fortidsminder fra stenalderen på bakkedraget. Udgravningen, som denne rapport handler om, gav ny viden om stenalderen på stedet. Derudover kunne for første gang påvises spor af bebyggelse fra den yngre bronzealder og ældre jernalder på bakkedraget. Disse kan ses i sammenhæng med interessante fund, dels fra området omkring Klarup og Sejlflod mod øst og dels mod vest i Aalborg Øst. Således føjer udgravningen nye brikker til billedet af den bebyggelseshistoriske udvikling i området.

Undersøgelsens baggrund

Tidligt i 2011 blev vi på Nordjyllands Historiske Museum bedt om en udtalelse vedrørende arkæologien på et areal lige vest for Klarup, da lodsejer Ole Meilstrup planlagde at byggemodne området til anlæggelse af boliger. Som sagt var det allerede kendt, at området rummer mange arkæologisk vigtige fund, og vi anbefalede derfor, at der blev lavet en arkæologisk forundersøgelse. En arkæologisk forundersøgelse foregår ved, at der med gravemaskine anlægges et antal grøfter, hvor mulden fjernes, med jævne mellemrum hen over arealet. Nede i undergrunden kan arkæologerne så se, om der er bevarede spor af fortidig aktivitet. Forundersøgelsen foregik i december 2011, og her blev der fundet en række områder med anlæg fra forhistorisk tid. Fem områder indstilledes til egentlig udgravning.

Bygherre Ole Meilstrup finansierede jf. Museumsloven forundersøgelsen og den senere udgravning.

Lokalområdet i oldtiden

Landskabet omkring Aalborg er domineret af nogle store kridtformationer, der står som højere områder i landskabet. Disse kridtformationer kaldes bakkeøer, fordi de i tidligere tider har stået som tørt land med fugtige områder imellem, nogle steder åbent vand. Nørretranders, Søndertranders og Gug ligger på sådan en bakkeø, der kaldes Trandersbakkeøen. Klarup og

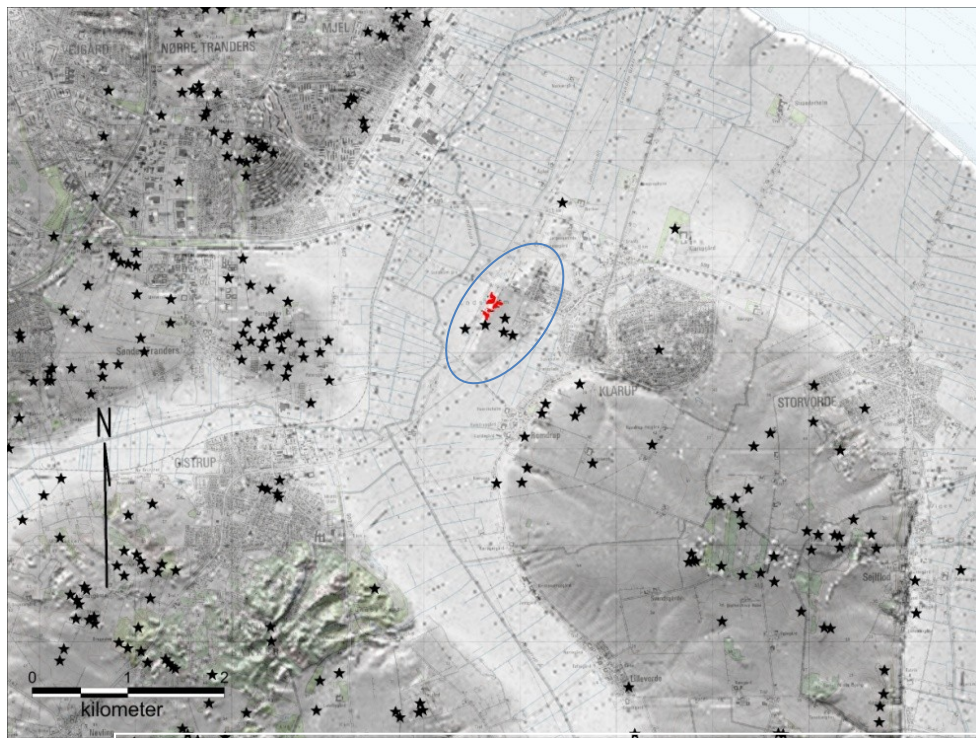

Fig. 1. Kortudsnit med digitale højdereliefdata lagt over et kort med veje, vandløb mm. De sorte stjerner markerer tidligere registreringer af oldtidsfund og fortidsminder i området. Udgravningen er markeret med rødt, og Lodsholmbakkeøen omringet med en blå streg.

Storvorde ligger på en anden bakkeø, og Gistrup på en tredje. På fig. 1 fremstår bakkeøerne som lidt mørkere grå områder. De sorte stjerner markerer tidligere registrerede oldtidsfund og fortidsminder i området. Det ses tydeligt at bakkeøerne har været populære opholdssteder i oldtiden. De markerede fund og fortidsminder spænder dateringsmæssigt fra stenalderen og frem.

Det areal, der blev undersøgt under udgravningen, ligger på den vestlige side af en lille bakkeø kaldet Lodsholmbakkeøen. At 'holm' indgår i navnet antyder, at bakkedraget har stået som en knold i det lavere fugtige terræn. Vest for Lodsholmbakkeøen findes Romdrup Ådal, mens der mod øst ikke har været langt over vådområderne til bakkeøen med Klarup på. De fund, der er markeret med stjerner på Lodsholmbakkeøen på fig. 1, er overvejende dateret til stenalderen. I forbindelse med en tidligere udstykning øst for arealet, undersøgte Museet i 2007 hustomter fra slutningen af stenalderen og den tidlige bronzealder.

Den nye udgravning viste imidlertid, at den lille bakkeø også har været beboet senere i bronzealderen og i jernalderen.

Det undersøgte areal dækker den vestlige del af det nuværende bakkedrag. Området vest for arealet er siden 1870'erne blevet afgravet i forbindelse med grusindvinding. Arealet har oprindeligt udgjort den østlige halvdel af bakketoppen, der har været Lodsholmbakkeøens højeste del (se historisk kort fig. 2).

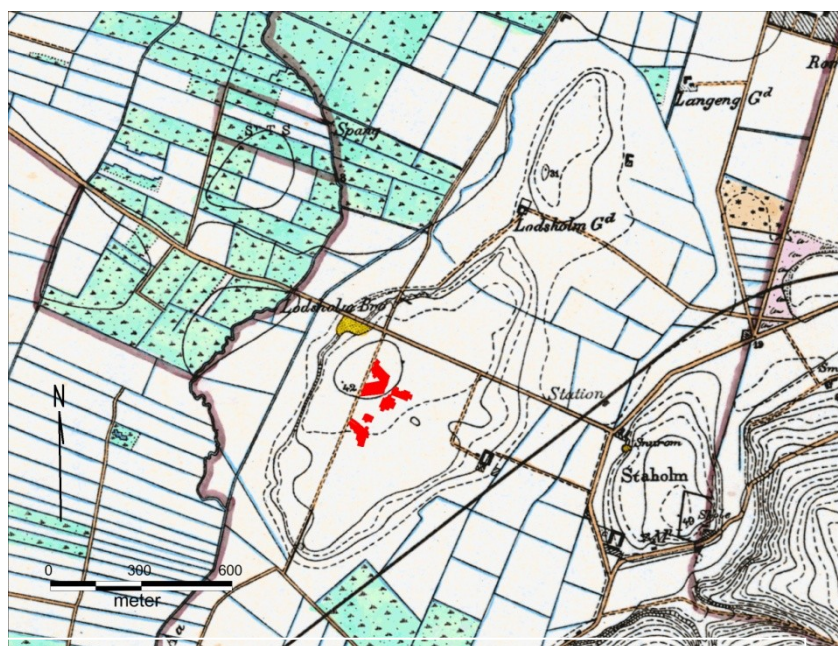

Fig. 2. Lodsholm-bakkeøen på historiske kort fra 1800-tallets sene del. Udgravningen er markeret med rødt.

Undersøgelsens resultater

Slutningen af stenalderen / starten af bronzealderen

Selvom udgravningen for første gang afslørede bebyggelse fra yngre bronzealder og jernalder på Lodsholmbakkeøen, blev der også gjort interessante fund fra overgangen mellem stenalder og bronzealder. Den sidste del af stenalderen kaldes også senneolitikum. På dette tidspunkt er landbruget en gammel tradition, der har været dyrket i Danmark i omkring to årtusinder. Nye vinde er dog begyndt at blæse i og med at våben og redskaber af metal – bronze, er begyndt at strømme til landet via forbindelser til det europæiske kontinent. Tidligere har stort set alle skærende redskaber været lavet af flint. De nye bronzeredskaber fra kontinentet inspirerede de lokale flinthuggere til at fremstille et helt nyt arsenal af

redskaber, der efterligner bronzens former. Dette var så krævende, at flinthåndværket udviklede sig til et helt nyt niveau, og nogle af de fremstillingsteknisk mest krævende flintredskaber, der kendes fra Danmark, er fremstillet her, mens bronzen lige så stille vinder ind på flinten som materiale til de finere våben og redskaber.

Under udgravningen fandt vi en huggeplads, hvor sådanne såkaldte fladehuggede flintredskaber var blevet fremstillet. Huggepladsen bestod af massive mængder af flint, der lå i et op til 10 cm tykt, aflangt, nærmest halvmåneformet lag med en udbredelse på ca. 90 cm X 45 cm. Der fandtes ingen egentlige redskaber i laget, og al flinten var tydeligvis affald fra redskabsproduktion. De fleste har nok prøvet at kaste en flintesten og set at den splintres. Flinten splintrer pga. sin krystallinske struktur. I kombination med sin hårdhed gør det flinten til et fortræffeligt materiale til skærende redskaber. Når man fremstiller flintredskaber foregår det ved, at man tager en flinteknold og hugger stykker af den med nøje afstemte slag. Herefter bruger man så de stykker, man har hugget af, arbejder videre med et afhugget stykke eller hugger videre på knolden indtil man står tilbage med den ønskede form. På den tid, hvor man fremstillede fladehuggede redskaber, tog man ud til et sted, hvor der var god flint og lavede den første grove tilhugning, før man tog flinten med hjem. På den måde behøvede man ikke at bære på så meget. Disse groft tilhuggede flintstykker kaldes planker. På plankerne kan man allerede se, hvilke redskaber, det er meningen, de skal blive til. På flinthuggepladsen fandtes dele af planker til kornsegl og dolke. Fordi plankerne var knækkede, var de aldrig blevet til redskaber. Der fandtes også et stykke af et kornsegl, hvor flinthuggeren var kommet et stykke længere i fremstillingsprocessen. Imidlertid var et eller andet gået galt i tilhugningen, og hugsporene tyder på, at flinthuggeren er blevet gal, og har givet det ødelagte kornsegl et ordentligt slag, der nærmest har flækket det i to.

Flinthuggepladsens halvmåneform antyder, at flinthuggeren har haft for vane at sidde og hugge flint med ryggen mod ØSØ. Flintaffaldet på huggepladsen vejede i alt ca. 16 kg, og taget i betragtning at grovtilhugningen af flintknoldene er sket et andet sted, må det være en betragtelig mængde redskaber, der er blevet fremstillet her.

Senneolitikum

Senneolitikum (2400 – 1800 f. Kr.) var tidligere kendt som Dolke-tid på grund af de elegante fladehuggede dolke. Flintdolke og de andre fladehuggede flintredskaber, som pilespidser og kornsegl, er efterligninger af de tilsvarende redskaber i bronze. I den centrale og sydlige del af Europa var bronzealderen i gang og fund af kobber og bronzegenstande i Danmark viser, at der var tæt kontakt. De toskibede langhuse bliver større og kan nu være op til 47 meter lange og 10 meter brede. Gravskikken varierede meget. Man genbrugte stortrængene men byggede også nye stengrave i form af hellekister. Nogle blev begravet i kister lavet af udhulede træstammer hvorover man opførte en jordhøj.

Fig. 3. Fladehuggede flintsegl fundet under forundersøgelsen af arealet. Det til højre blev fundet tæt ved flinthuggepladsen, det andet længere væk.

Flinthuggepladsen fandtes i en lav fordybning, der kan være resterne af et forsænket gulv i et hus. Da der ikke fandtes stolpehuller, der med sikkerhed kan knyttes til den tagbærende konstruktion af sådan et hus, kan det ikke siges med sikkerhed, om flinthuggeren sad inden døre, når han arbejdede. Omtrent 140 m SSV for flinthuggepladsen fandtes stolpehullerne efter et hus, der kan være fra samme periode. Derudover fandtes et antal fladehuggede kornsegl og dolke i området. Disse kunne meget vel være fremstillet på flinthuggepladsen.

Yngre bronzealder

Østligst i udgravningen fandtes tomten af et hus fra yngre bronzealder. I yngre bronzealder byggede man huse af den type, der kaldes treskibede langhuse, se faktaboks til højre. Det treskibede langhus er en videreudvikling af det toskibede langhus, der kun har én række af tagbærende stolper i midten mod to rækker i det treskibede hus. På den tid, hvor flinthuggepladsen blev brugt, boede man i toskibede langhuse. Hustomten fra yngre bronzealder repræsenterer sandsynligvis en enkelt udvidet familie, der har boet og haft deres landbrug på bakken i en til to generationer. Derefter er man flyttet et stykke væk, og har bygget et nyt hus.

Nær ved huset fandtes flere steder små rester af den muld, der har ligget på den daværende overflade. Heri fandtes affald som husets beboere sandsynligvis har smidt. Bl.a. var der store dele af et helt kokekar af ler. Maden var tydeligvis brændt på, og sad stadig i tykke skorper inden i karret og ud over randen. Karret var ikke blevet gjort rent, men smidt ud med det samme.

Ældre jernalder

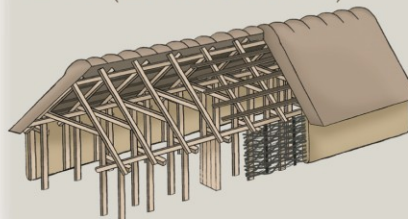
Fra ældre jernalder fandtes to tomter af treskibede langhuse, der lå ved siden af hinanden, og nok har indgået i den samme gård. Omkring husene fandtes en grøft, der sandsynligvis har støttet et hegn. Ca. 60 m fra gården, inden for indhegningen, fandtes endnu en hustomt af et treskibet langhus. I et af stolpehullerne til dette hus fandtes der en jernslagge, der vidner om, at der er blevet smedet eller udvundet jern i nærheden. Da huset lå inden for hegnet, kan det have hørt sammen med gården.

Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejdshus og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftes med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

Indhegningen har været temmelig stor: 90-100 m lang og mindst 40 m bred. Grusgravning og anlæggelsen af vejen på den vestlige side af det undersøgte areal har dog nok fjernet dele af indhegningen, og den kan sagtens have været dobbelt så bred. Den store indhegning skulle sandsynligvis holde dyr inde eller ude. Måske har man haft grise til at gå og rode i affaldet omkring husene, som man ikke ville have ud på de omkringliggende marker. Eller også har man villet holde husdyr så vel som vilde dyr væk fra nogle haver, der har ligget helt op til husene.

Sammenfatning og perspektivering

Udgravningen har givet os nogle sjældne indblik i enkeltindviders handlinger i oldtiden. Det gælder både den kok, der har smidt sit kogekar ud, efter at maden var brændt på i yngre bronzealder og flinthuggeren, der sad og fremstillede dolke og segl på overgangen mellem sten- og bronzealder. Samtidig indgår bebyggelsessporene i områdets overordnede bebyggelseshistorie.

Fundene fra sen stenalder/tidlig bronzealder føjer sig til de spor af bebyggelse fra samme periode, der allerede tidligere er undersøgt på Lodsholmbakkeøen. På dette tidspunkt har de lavere områder vest for bakkeøen sandsynligvis stået som åbent vand i form af en fjord, der havde forbindelse til Limfjorden. Bebyggelsessporene findes ikke på bakkeøens top, men ned ad østsiden. Her har man ligget i ly for vestenvinden, og samtidig haft nem adgang til vandet og de kystnære områders ressourcer som tillæg til det udbytte, man havde af jorden. Bebyggelsen består af enkeltliggende huse, der flytter sig rundt gennem generationerne.

På et tidspunkt i bronze- eller jernalderen er fjordarmen vest for Lodsholmbakkeøen lige så stille blevet omdannet til vådområder med en å i midten. Bebyggelsesmønsteret ændrer sig umiddelbart ikke af den grund, og landskabet har sandsynligvis stadig været attraktivt pga. kombinationen af forskellige ressourcer. På overgangen mellem bronze- og jernalder begynder folkovre på Trandersbakkeøen at rykke sammen i landsbyer. Også fra Sejlflod kendes en stor jernalderlig landsby. På Lodsholmbakkeøen har man ikke fulgt denne bevægelse, og man er blevet ved med at bo i enkeltliggende gårde, der flyttede rundt i terrænet. Den store indhegning fra jernalderen kan måske godt have huset mere end én familie, men der findes ikke spor af, at man har genopført huse på det samme sted, når de gamle var udtjente. Således er udgravningens resultater med til at belyse hvordan forskellige måder at udnytte landskabet på eksisterede inden for et forholdsvist lille område.

Skulle man i fremtiden foretage yderligere undersøgelser på

Samfundsstruktur

I jernalderen ser vi for første gang i danmarkshistorien, at mennesker rykker sammen og etablerer små landsbyer. Arkæologer fandt i 1970'erne spor efter en af disse landsbyer ved Grøntoft nordøst for Ringkøbing. Her lå fem større og tre mindre gårde inden for et fælles hegn. I Grøntoft var der ingen hegn om de enkelt gårde, så arkæologerne tror, at beboerne i landsbyen levede sammen i et landsbyfællesskab, hvor de har hjulpet hinanden med at dyrke markerne, bygge huse og passe dyrene.

At der i Grøntoft er forskel på husenes størrelse viser dog, at nok var man fælles om tingene, men der var trods alt forskel på folk. Arkæologer mener nemlig, at forskellen i husenes størrelse antyder, at der har været nogle, der har haft flere husdyr end andre og dermed været rigere – og måske også haft mere magt?

Lodsholmbakkeøen, ville der sandsynligvis fremkomme oplysninger om de perioder, der endnu ikke er udforsket her.

Hvis du vil vide mere

Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Jensen, J. 2001: Danmarks Oldtid, bind 1. Stenalder 13.000 f. Kr – 2.000 f. Kr. *Gyldendal*

Jensen, J. 2002: Danmarks Oldtid, bind 2. Bronzealder 2.000 f. Kr. - 500 f. Kr. *Gyldendal*

Jensen, J. 2003: Danmarks Oldtid, bind 3. Ældre jernalder 500 f. Kr. - 500 e. Kr. *Gyldendal*

Udgravningsdata

Kærhavegård III, Klarup

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6146
- Fund & Fortidsminder: 120110 sb 23
- Kulturstyrelsen jnr. 2011-7-24.02/NJM-0050
- Bygherre: Ole Meilstrup
- Undersøgt areal: 4.700 m²
- Deltagere i udgravningen:
 - Daglig leder, arkæolog Karen Povlsen
 - Arkæolog Christian Graabach-Klinge og arkæolog Steen Knudsen
 - Arkæologistuderende Liv Stidsing Reher-Langberg og Andreas Hegner Reinau
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg